

A LEGKISEBB GAZDASÁGI MUNKABÉREK

ÍRTA:

LAKY DEZSŐ

A legutóbbi, 1930. évi népszámlálásnak volt egy külön szenzációja, amely nemcsak a statisztika művelőit, a népszámlálás végrehajtóit érdekelte, hanem a legnagyobb feltűnést keltette azokban a körökben is, amelyek Magyarország gazdaságpolitikájának irányítását kezükben tartják. Ezt a tanulságot röviden abban foglalhatom össze, hogy mezőgazdasági népességünk arányszáma 1920-ról 1930-ig – kerek számban – 56 százalékról 52 százalékra zsugorodott. Össze, ugyanakkor pedig az ipari népesség számaránya 19 százalékról csaknem 22 százalékra emelkedett. A statisztika számaival foglalkozva, néha, de csak nagyon néha, érdemesebb a viszonyszámok helyett az abszolút számokhoz is folyamodni, mert ezek derítenek nagyobb fényt, világosságot a számok mögött türemelő okok tömegére. Ezt teszem most, amikor hivatkoztam arra, hogy a magyar mezőgazdasági kereső népesség 1920-tól 1930-ig mintegy 100.000 fővel csökkent s az eltartott népesség száma is mindössze csak 140.000 fővel nőtt.

A pozitív és negatív eltérések egyenlege azt mutatja, hogy Magyarország agrárnépessége ebben a rendkívül nevezetes évtizedben alig 40.000 fővel lett nagyobb. Ha pedig ezt a szaporodást összehasonlítom azzal a szaporulattal, amellyel normális körülmények között Magyarország agrárnépességének meg kellett volna nőnie, nem kétséges az, hogy századunk harmadik évtizedében a magyar mezőgazdaság népességéből körülbelül 260.000–280.000 lélek eltűnt, holott egyébként annak emberállományához tartozott volna. Hova tűnt el ez a hatalmas embertömeg? Vájjon idegenbe széledt-e el, vagy pedig a magyar gazdaságtársadalmi élet egyéb területein talált elhelyezkedést?

Végtelenül sajnálatos tény az, hogy Magyarország népességének valóságos szaporodása ekkor

mintegy 80.000 olyan fővel volt kisebb, mint a természetes szaporodás. A különbség most is nyilvánvalóan kivándorlás révén veszett el népesedésünk szempontjából. De ugyanakkor még sok százezer foglalkozását változtató emberről volt szó, akik itt-maradtak a csonka haza határain belül. Akik meg is találták a mezőgazdaságon kívül a maguk számára azt a megélhetést – talán szűköset, sokszor gondot okozót –, amely a létfenntartást mégis lehetővé tette. Az ipar volt az a nagy tápláló csatorna, amelyben Magyarország népességének egyre gyarapodó tömegei megtalálták az életfenntartásnak azt a relatív biztonságát, amely átsegítette őket a nehéz időkön.

Hogy az egész problémát, amellyel a mezőgazdasági munkabérek kérdése összefügg, sok mindenféle kisugárzásában jól meg tudjuk érteni, szántszándékkal visszanyúlok a múltba, – azokba az időkbe, amikor Magyarország törvényhozása először foglalkozott a minimális mezőgazdasági munkabérek kérdésének rendezésével – érezve az idők súlyát, az idők követelményeit.

Sok tekintetben csodálatos az, hogy 1920-tól 1930-ig a magyar mezőgazdaság testéből olyan rengeteg sok vér elfolyt, mint aminek bizonyosságát azok a számok szolgáltatják, amelyeknek legjellemzőbbjeire előbb rámutattam. Hiszen 1920 körül világosan azt tapasztaltuk, hogy a modern népek településtörténetében szinte egészen egyedülálló módon, Magyarországon a falu felé indult meg nagy visszavándorlás. Amikor Magyarországnak – és különösen Budapestnek – háborús ipari konjunktúrája megszűnt, amikor az emlékezetes, minden tekintetben kíméletlen román megszállásnak gazdasági erőink kipróbálására irányuló törekvése elvitt a gyárakból minden megmozdíthatót, amikor a gazdaságok terményeik és lábasjóságaiuk lefoglalá-

sával adóztak ennek a megszállásnak, akkor mindenki azt hihette volna, hogy a háború alatt kiszikkadt gazdaságokban fölös mértékben lesz majd szükség újabb munkáskezekre. Ez valóban így is volt körülbelül 1921–22-ig, amikor még Európa éléstárai üresek voltak, és amikor még nem indult meg az Északamerikai Egyesült Államok, valamint Kanada és Argentína felől az újraépülő hajótér segítségével annak a hatalmasan mechanizált mezőgazdaságnak zuhatagszerűleg Európa felé áradó termény- és állatexportja, aminek eredménye lett későbbi vonatkozásban a magyar mezőgazdaságnak olyan nagyon súlyos válsága

Ennek a nagy élesztőerőnek ellenére, aminek tanúságát hiba volna meg nem látni, a rohamosan emelkedő búzaárakban is – hiszen 1927-28 táján a magyar búza ára, stabil valutában számítva, igazán majdnem álomszerű magasságra szökött fel: 35-36 pengő körül mozgott, amikor közben ilyen kedvező viszonyok uralkodtak, a mezőgazdaság benépesültsége, a dolgozó munkáskezek száma 1930-ra mégis csökkent. Nem kétséges, hogy ebben a folyamatban világosan meg kellett látni Csonka-Magyarországon is annak a magasabbrendű gazdaságtársadalmi folyamatnak a hatását, amelyet rendszerint városba özönlésnek mondanak, úgy is neveznek, hogy az a falusi népességnek a nagyobb települések felé vonzódása, amelyet azonban a nyugati államokban sokkal plasztikusabban szoktak megjelölni, amikor azt mondják, hogy a vidéki népességnek a földtől való menekülése az, ami előidézti a vidéken a mezőgazdasági munkáskezek számának csökkenését, és más oldalról a városi – főképpen az ipari – népesség megrögzését.

A mezőgazdasági munkásmozgalomnak és a munkáskérdésnek az idők során Nyugaton s kiváltképpen Németországban, ahol a kérdésnek nagy irodalma van, kibontakozott képe, másfelől pedig Magyarország agrármunkáskérdése között lényeges különbség van. A német birodalomban és a nyugati államokban ez a munkáskérdés abban a formában lépett fel, hogy a mezőgazdaság számára nem volt otthon elegendő munkáskéz. A német birodalomban ezeknek a munkáskezeknek hiányát vagy belső vándorlással, – ezek voltak a híres Sachsengängerok – vagy rengeteg lengyel munkás importjával intézték el. Anglia más megoldást választott. Azt tette, hogy mezőgazdaságát erősen extenzívvé alakította át, úgy gondolkodván, hogy más államokból elég agrártermelvényt fog kapni, amelyeket könnyen fizet ipari termelvényeiből.

Magyarországon ilyen vonatkozásban komoly értelemben a múltban nem volt és ma sincs mezőgazdasági munkáskérdés. Nem valószínű, hogy akár a közeljövőben is különösebb aggodalmakkal kelljen számolnunk ebben az irányban. De jól emlékszem azoknak a komoly kongresszusoknak munkásságára,

amelyek a 80-as, 90-es években, majd később az 1910-es évek elején a nagy amerikai kivándorlás problémáját tűzték napirendre és amelyek odafestették a falra a rémet. Sűrűn hangzott el a szó, hogy ha nem lesz mód az amerikai kivándorlásnak gátat vetni, ha nem lesz mód a magyar munkáskezek százezreit itthon tartani, hamarosan akkora mezőgazdasági munkáshiány fog bennünket is fenyegetni, amelynek kárát a magyar mezőgazdaság, végső fokon pedig a magyar közgazdaság egyeteme fogja látni.

Ma már 1940-ben járunk. Az esztendő végén Magyarország népét a tízesztendőnkénti népszámlálások sorrendjében újra fogják számolni jellemző tulajdonságai szerint. Nemcsak szakszempontról, hanem tulajdonképpen magasabb gazdaságpolitikai érdekből is a legizgatóbb kérdések egyike, vajjon mit fog majd ez a nagy népnilyvántartás hozni. Miképpen fognak eltolódni azok a számok, amelyek Magyarország népének foglalkozási megoszlását mutatják? Vajjon tovább fog-e még mutatkozni az a fejlődés, amely a mezőgazdasági népfelesleget a városi munkaalkalmak felé, főképpen az iparba toltá át? Vagy pedig ellenkező fejlődésről fog majd a nagy művelet számot adni, s azt mutatja, hogy abban a hatalmas, nagy versenyfutásban, amelyet az iparnak és a mezőgazdaságnak munkaerők után való kutatása jelent, legalább is derékhadban, fej-fej mellett, halad a két legnagyobb termelési ág.

Nem igen lehet jóslásokba bocsátkozni, mert a valóság néha-néha megrézfálja azt, aki – bár a legnagyobb körültekintéssel is – jósláshoz próbál folyamodni. De mégis az az érzésem, hogy az 1940. évi népszámlálás újfent azt fogja igazolni megcáfolatlan számaival, hogy az a folyamat, amely Magyarországon tisztán látszott a 80-as és 90-es évek folyamán, s amely erősebbé vált 1900 után, és amelynek legérezhetőbb nyomását éppen 1920 után tudtuk regisztrálni, nem állott meg a legutolsó tíz esztendőben sem. Az 1940. évi népszámlálás be fog számolni arról, hogy megint több százezer ember ment el a mezőgazdaságból az ipar telephelyeire.

Megjelenik a kérdés, hogy valóban ez lesz-e az eredmény és ha igen, milyen állást kell ezzel szemben foglalnunk? Ha csak futó pillantást vetünk az ipar foglalkoztatottságának a közelmúlt évekből – akár 1939-ből – való adataira, világosan látjuk, hogy az ipar és különösképpen a gyáripár, többszázezer fővel növelte az évtized során munkásainak számát. Mivel bevándorlás Magyarországra területére komoly értelemben sehonnan sem észlelhető, nem kétséges, hogy megint csak a falu népe, a falu népfeleslege volt az, amely elszivárgott, illetőleg nagyobb tömegekben húzódott a városok felé.

Hatalmas mozgalom, sok tekintetben lelki mozzanatokkal összefüggő mozgalom az, amely a vidék

népét nálunk is a városok felé tolja. Ez olyan tüne-
mény, amely mögött olyan pszichikai erők működ-
nek, amelyeknek nagyon nehéz volna még akkor is
ellenállni, ha a mezőgazdasági munkásság munka-
bére ugyanazon a színvonalon volna is, amelyen az
ipari munkabérek vannak. Bármennyire is közeláll
valamennyiünk szívéhez, lelkéhez a magyar agrár-
munkásság, bármennyire is együttérzünk vele verej-
tékes munkájában és bármilyen tisztán is meg-
értjük azt a néma szót, amely sokszor tekintetéből
felénk sugárzik, magasabb gazdasági okok folytán
a legjobb akarat mellett is aligha tudjuk elérni azt,
hogy ugyanarra a színvonalra toljuk fel az agrár-
munkásság bérét, mint ahol az ipari munkásságé
van. Ez végtelenül fájdalmas igazság, de úgy vélem,
hogy sokkal többet ér az igazságokat őszintén,
egyenesen megmondani, mintsem, hogy betegyük
a fejünket a homokba, vagy elmegyünk olyan tények
mellett, amelyek a valóságban kikerülhetetlenek.
Valamennyien tudjuk, hogy a magyar agrár-
munkás – mint ahogyan minden ország agrár-
munkása – ugyancsak rászorgalna arra, hogy a
bére akkora legyen, mint az ipari munkásé. Bár-
mennyire is mondják, hogy az agrármunkásnak
milyen előnye az ipari munkással szemben az, hogy
egészséges helyen dolgozhatik, kinn a természet
ölen folytathat foglalkozást, mégis rengeteg olyan
körülmény van, amely sokkal nehezebbé teszi, sőt
sok tekintetben szinte viharosabbá teszi a sorsát,
mint amilyen az ipari munkásé. Egymagában az a
körülmény, hogy az ipari munkásnak a feje felett
mindenkor ott van a műhely fedele, a mezőgazda-
sági munkás életét pedig hol az időjárás vad viszona-
tagsága, hol pedig a nap tűző ereje és ezer más
kellemetlenség teszi nehezzé, mutatja azt, hogy
mennyire mérlegelnünk kell annak a sok százezer
magyar testvérünknek a sorsát, aki látszólag elvá-
laszthatatlanul össze van kötve a földdel. Amellett
a munka, amelyet az agrármunkás végez, sokszor a
szónak szoros értelmében nem olyan tiszta munka,
mint amilyen többnyire az ipari munkásé és időhöz
sem lehet kötni, bárhogyan akarnók is időbeli rend-
szerbe fogni. Az a munkás például, aki az istállóban
dolgozik, ugyan hogyan tudna időbérben számolni,
amikor a jószágnak nyerítése vagy más jeladása
éjszaka felébreszti és köteles is a szolgálatát mellette
ellátni. Ezek a körülmények és a túlsó parton sok
más, a városi életből származó csillogás olyan körülmé-
nyek, amelyek a józan mérlegelés mellett nyilván-
valóvá teszik azt, hogy az agrármunkás számára még
jobb munkabérek is kellene adnunk, jobb megélhe-
tést kellene számára biztosítanunk, mint az ipari
munkásnak. De vajjon – itt van a nagy kérdés –
meg tudjuk-e tenni úgy, amilyen mértékben ez
minden bizonnyal valamennyiünknek hő vágya.

Ha ezt a kérdést vizsgálom, lehetetlenség elvon-
koztatni a problémát annak másik oldalától. Nem

lehet arról nem beszélnünk, hogy a mezőgazdasági
munkabérek kérdése nem csupán szociális kérdés.
Nem csupán arról van itt szó, hogy többszázezer
embernek lehetővé tegyék azt, hogy derültebben
tekintsen az égre, s hogy iparkodjunk arcára néha
mosolyt is varázsolni. Ott van a másik szempont,
a munkaadónak, a gazdának a szempontja. Nagy
hibát követne el az egész közgazdaság rovására, aki
bizonyos okokból, talán a politikai népszerűség-
keresés hálójába esve, ezt a kérdést kizárólag csak a
munkás szektorából vizsgálná.

Nyilvánvaló, hogy Magyarország mai gazda-
sági és társadalmi adottsága mellett döntő jelentő-
sége van az ipari termelés mellett a mezőgazdasági
termelésnek. Ennek a termelésnek a mai helyzet
mellett elsősorban fontos szempontja az, hogy
számításaiban milyen súllyal esik latba a munkabér-
tétel, amely – akár mint naturál-, akár mint pénz-
bér – különböző becslések szerint a termelés
költségeinek körülbelül 55–60 százalékát teszi ki.
Igaz, hogy az 55 százaléknak a jelentősége némileg
csökken, ha hivatkozom arra, hogy az összes
munkabéreknél mintegy háromnegyedrésze natu-
rális bér és csak negyedrésze pénz bér. De ennek
ellenére is a kérdés ott zakatol a közélet szívetáján
s a majd dolgozó munkabérbizottságoknak mindkét
fél érdekében nagyon is meg kell fontolnunk mind-
ig azt, hogy mire határozzák el magukat.

A magyar mezőgazdaság egész fejlődési lehe-
tősége a messzebb jövőben attól függ, hogy a munka-
bérek tekintetében milyen megoldást tudunk hozni.
Úgy vélem, hogy minden más szempontnál fonto-
sabb az, hogy a munkabér kérdésének során olyan
levegőt tudjunk teremteni a munkaadó és munkás
között, hogy a munkás több jókedvvel végezze a
munkáját, mint ahogy előbb végezte s ezen át
munkájának effektusa, értéke, becse növekedjék.
Az egész problémának véleményem szerint
központi kérdése, hogy az iparban a minimális
munkabérek kérdésének technikai megoldása nem
volt aránylag nehéz feladat. Tudjuk azt, hogy egy-
felől az ipar nyeresége magasabb volt, mint aminő a
mezőgazdasági vállalkozók nyeresége. Másfelől
pedig abban a pillanatban, amint a rezsiköltségek-
nek, a munkabértétele emelkedik, az iparban meg-
van a mód arra, hogy megfelelő észszerű átállítások-
kal egyéb költségeket csökkentünk s az ipar előbb-
utóbb legalább részben tudja visszakapni azt, amit
elveszített a munkabérek emelése révén.

Vájjon megvan-e a lehetőség a mezőgazdaság
esetében is; vájjon mondhatjuk-e azt, hogy rend-
kívüli és ki nem érdemelt nyereségek származtak
a mezőgazdaságból, amelyekbe erős kézzel bele
lehet nyúlni és el lehet ragadni azok egy részét
a munkásság számára; mondhatjuk-e azt más
oldalról, hogy a mezőgazdaságban könnyűszerrel
lehet majd olyan eljárásokat kiagyalni és alkalmazni,

amelyeknek segítségével a gazdaközönség a munkabérek emeléséből mutatkozó többköltséget simán tudja elviselni?

Nem tagadom, hogy ezt a kérdést gondosan mérlegelve és latra téve, sokkal nehezebb a helyzet a mezőgazdaságban. Nehezebb annak következtében, mert a mezőgazdaság tiszta nyeresége általában kisebb, mint aminő az ipar nyeresége. Más oldalról pedig akárhogy próbálkozunk a Taylor-rendszerrel és más munkaszervezési segítséggel a mezőgazdaságban, ezeket nincs módunk márholnapra alkalmazni úgy, amint ezt megtehetjük sokkal inkább az ipari termelésben. Ennek folytán nyilvánvaló, hogy a probléma sokkalta kényesebb a mezőgazdaságban, mint aminő az ipari termelésben és én nem győzöm eléggé dicsérni a földművelésügyi kormány bölcsességét, amely abban jelentkezett, hogy a valóságban a lehetőséget megteremtve országszerte, az ország minden részében, minden agrártermelési ágban, minden munkanemben a minimális munkabérek megállapítására – kötelező normákat mégsem írt elő magában a törvényben. Ezt azért sem tehetta meg, mert az iparban talán megvan a mód arra, hogy egységes minimális munkabérekkel dolgozzunk, de az akadályok légiója szegül ezzel szembe a mezőgazdasági termelés körében.

Kétségtelen, hogy az ipar és mezőgazdaság között olyan különbségek vannak, amelyek folytán nagyon nehéz őket egyformán egy mikroszkopikus lencse alatt vizsgálat alá venni. Az a tény példának okáért, hogy az iparban módunk van a termelő munkát bármikor megszakítani és kezdeni, vagy folytatni, s ezzel szemben a mezőgazdaságban a természet szabja meg a munka egymásutánját, amely szerint a munkát végezni kell; az a tény, hogy az iparban rendszerint egy telephelyen kell dolgozni, míg a mezőgazdaságban a telephely szakadatlanul változik; az a tény, hogy az iparban az oda akkumulált tőke segítségével szinte a végtelenségig tudjuk növelni a termelés mennyiségét, a mezőgazdaságban pedig: bármennyi tőkét hordunk is bele, bizonyos határon túl a föld csökkenő termelékenységére mutatkozik, mind azt jelzi, hogy más a helyzet az egyik és a másik termelési ágban, olyan különbségek vannak bennük, amelyeket könnyűszerrel nem lehet áthidalni.

De ennek ellenére hibát követnék el, ha rá nem mutatnék arra, hogy vannak még a magyar mezőgazdaságban olyan rejtett értékek, amelyek nem tárattak fel teljes mértékben és amelyek feltárása nemcsak az egyes gazdáknak eleven érdeke és kötelessége, hanem azon túl az egész magyar egyetemes közgazdaság fellendülését is elősegítheti. Egy régebbi munkámban számításokat végeztem arrafelé, hogy egyik-másik nyugati államban a mezőgazdaságban hogyan növekedtek a ter-

melési átlagok és ezzel szemben milyen változást mutat Magyarországon a termelési átlag. Végtelen sajnálattal kell megállapítanom, hogy amíg egyes államokban pl. a búzatermés átlagos hozama 50-60 év alatt 160-180 százalékkal nőtt meg, addig a magyar mezőgazdaság, ha nem is egészen egyhelyben topogott, de csak nagyon csekély lépést tett előre attól a vonaltól, ahol 50-60 évvel ezelőtt volt. Van-e értelme annak, hogy az egész magyar mezőgazdaság s az egész magyar gazdaságpolitika ne vonja le ennek a helyzetnek a tanulságát és ne igyekezzék bekapcsolódni végérvényesen azokba a nagy, hatalmas szellemi, tudományos és gyakorlati mozgalmakba, amelyeknek nyíltan bevallott, sokféle már elért célja az, hogy a mezőgazdaság termelőképesége soha nem sejtett arányokban növekedjék?

Magyarországon az ipari forradalom korszakát, amelyet ezen a néven tart a tudomány nyilván, 120-140 évvel később éltük át, mint Anglia és más nyugati államok. Felvetem a kérdést, vajjon indokolt-e ugyanilyen időbeli késést elkövetni, amikor a mezőgazdaság forradalmasításáról van szó. Amikor a mezőgazdaság számára rengeteg olyan új eljárás, módszer keletkezik a kémia és más tudományok révén, melyeknek segítségével a mezőgazdasági termelés hozamát hatalmas nagy arányokban növelni lehet? A mezőgazdaságban nem az a döntő, hogy milyen árat érünk el a terméveinkért. Hiszen nyilvánvaló az, hogy a magas ár, ha kis terméssel együtt jár, a gazda szempontjából semmi jót nem jelent. Az ideál az, hogy többet tudjunk termelni, az árakat pedig legalább egy szintvonalon tartsuk meg és ezen az úton tudjunk a közgazdaságnak többet használni. Ha a magyar mezőgazdaságban ez a fordulat egyszer bekövetkezik, – mint ahogy ennek be kell következnie – abban a pillanatban nem lesz probléma többé az, hogy a mezőgazdasági munkás számára tudunk-e vagy sem több munkabért adni. Ahol több a kereset, ott szívesen ad a gazda a munkásnak szintén többet. És hogy ez így van, ezt röviden igazolni fogom az utolsó nem túlfelül agrár konjunktúras éveknél számaival is.

Nem könnyű megfogni a mezőgazdasági munkabérek problémáját. Nem könnyű elsősorban azért, mert mint már érintettem, nagy szerepet játszik a bérekben a naturáljellegű rész, melynek az önköltségi, akár használati érték szerinti számítása meglehetősen nehéz és sok vitára ad alkalmat. Ha azonban arra hivatkozom, hogy a földművelésügyi minisztérium igen jeles hírszolgálati osztálya által közzétett munkabérstatisztikából egészen világosan kitűnik, hogy a gazdasági cselédek készpénzbére, ha nem is nagy mértékben, de állandóan nőtt 1933-1934 óta, akkor már rámutattam arra, hogy a gazdaközönség önszántából juttatott valamit annak a munkásnak, amely hozzá a legközelebb áll,

amelyhez sok tekintetben őszinte patriarkális közönség fűzi, sokszor sok, többszáz esztendő családi kapcsolataira is támaszkodva. Nekem különösen feltűntek a statisztikában az 1939. évi számok. Míg Magyarország egyéb részeiben a cselédbér pénzrésze évente 40-60, s legfeljebb 80 pengő, addig ezzel szemben azokban a járásokban, amelyek a bécsi döntés után kerültek hozzánk, a készpénzbér magassága sokkal nagyobb. Látunk 150-160-180 pengős készpénzbért is, olyan béreket tehát, amelyekre sóhajtvá gondol talán a régebbi, csonkamagyarországbeli gazdasági cseléd. Nehogy azonban bármi tekintetben félreértessem, én csak arra hivatkoztam, hogy ezekben a járásokban a cselédbér készpénzrésze több. Több azért, mert az egyéb bérek összetétele olyan volt, hogy azokból viszont kevesebb jutott a munkásnak, mint Csonka-Magyarország többi részén.

Még jellemzőbb és megragadóbb az a tény, amely a mezőgazdasági napszámbeérek alakulásában mutatkozik, akár a férfi, akár a női, akár a gyermekmunkások bérét nézzük. Mert igaz az, hogy az 1928/29. évi agrárbeérek színvonalát még mindig nem tudtuk elérni, de mégis kétségtelen a határozott fejlődés az 1934. és az 1935. éveket követően, igazolva azt, hogy a gazda egyáltalában nem volt szűkmarkú és mostohalelkű azokkal a munkásokkal szemben, akik a mezőgazdasági termelés nagy művében mint munkások közreműködtek. Ahol megvan a mód külön rendszabályok, külön minimális munkabérmegállapítások nélkül is arra, hogy a mezőgazdasági munkás bérszínvonala számottevően emeltessék, ott ezt nem lehet tagadásba venni és nem lehet a statisztika egyik vagy másik részéből kikapott és összefüggésükből kiragadott adatok segítségével megcáfolni azt, mintha Magyarországon a gazdasági cselédség bére is ma nem volna magasabb, mint amennyi öt, hat, vagy nyolc esztendővel ezelőtt volt.

Amikor ezt a tényt megállapítom, más oldalról ismét hangsúlyozom, milyen fontossága volna annak, hogy ez a folyamat tovább fejlődjék, hogy a magyar mezőgazdasági munkásság bérét – a munkásságát általában – tovább tudjuk emelni. De van egy körülmény, amelyre a figyelmet fel kell hívnom. Az előttünk most megnyílt évtizedben, a 40-es években különböző gazdasági erők és hatások fogják érinteni majd az agrármunkapiacot és érintik majd a gazdák üzemeinek nyers, valamint tiszta hozamát is. Fel kell készülnünk arra, – bármennyire szeretnők az ellenkezőjét és bármennyire meg fogunk tenni mindent abban a tekintetben, hogy meggátoljuk – hogy az ipari konjunktúra, amely most is inkább látszatkonjunktúra, hovatovább el fog halványulni. Akkor pedig azok közül a munkások közül, akik ma a gyárak műhelyében dolgoznak, többen vagy kevesebben, de valószínűleg elég sokan, ismét kilépnek az iparból és mint mező-

gazdasági munkások, jelentkezni lesznek kénytelenek munkaalkalomért és megélhetésért. Ez a körülmény kétségtelenül a mezőgazdasági munkapiac munkakínálatát fogja növelni.

Mi lehet ennek a következménye? Az, hogy a munkabérek csökkenhetnek is, hiszen sokkal többen kínálnak munkát, mint amennyien keresnek. Sajnos, nagy kérdés, miképpen lehet a gazdasági erők játékának majd ellene szegülni.

Más oldalról rá kívánok mutatni a gazdaközönség bizonyos érdekeire. Sok panasz hangzik el abban a tekintetben, hogy a mezőgazdaság mennyivel rosszabb helyzetben van, mint az ipar. De vajjon az összes tényezők józan mérlegelésével számíthatunk-e arra, hogy a mezőgazdaságnak az a bizonyos tekintetben prekárius helyzete, amely valamennyiünknek fáj, hamarosan megváltozzék és egycsapásra más helyzetbe kerül a mezőgazdaság. Ma ugyan a sokat emlegetett agrárrolló azt mutatja, hogy a mezőgazdaság látszólag jobb helyzetben van, mint 1933–1934 tájékán; az agrárrolló nyílása ugyanis akkor 40 pont volt, a múlt év tavaszán 16 pont, ma pedig éppenséggel 12 pont, tehát csaknem eltűnt. Sajnos azonban, el kell készülnünk arra, hogy ez a 16 és 12 pontos agrárrolló megint ki fog tágulni, ezzel éppen azokban a rendkívül értékes gazdasági körökben támasztván nyugtalan-ságot, amely körök nyugalmának megőrzése az országnak legelsősorú érdeke. Szeretnék rossz próféta lenni, amikor azt mondom: bármennyire szeretnők is, bizonytalan, hogy az ipari cikkek árszínvonalát meg tudjuk-e tartani ott, ahol jelenleg van, ha a mai súlyos gazdasági és nemzetközi helyzet tovább fog tartani s ha a világszerte folyó hadigazdálkodás következtében a nyersanyagárak tovább emelkednek.

A kormányzat kötelessége lesz, hogy megtalálja az utakat és módokat, hogy miképpen védi majd meg a mezőgazdaságot az akaratlan támadással szemben, amely a gazdaérdekekkel szemben fog majd mutatkozni az ipari árindex emelkedése folytán; annál inkább szükség lesz erre, mert hiszen a vármegyénként működő mezőgazdasági munkabérmegállapító bizottságok magasabb hivatás-értettől áthatva, a munkásság számára valószínűleg magasabb munkabéreket kívánnak majd ország-szerte megállapítani.

Ha többszázezer embernek, körülbelül 5-600.000 munkásnak és néhány százezer cselédnek jobb életszínvonalat akarunk biztosítani, ugyanakkor azonban a gazdaközönséget rosszabb helyzetbe hagynók süllyedni, ez volna az igazi agrárrolló, amelyből kiemelkedni igazán nagyon nehéz volna s amitől Isten óvja meg Magyarország közgazdaságát.

Nagyon sűrűn szó van arról is, hogy Magyarországon az agrármunkáskérdésnek az a rákfeneje, hogy nincs mód munkásságunkat télen elegendő

módon foglalkoztatni. Százmillió munkanapok idézése röpköd a levegőben, mintha talán ezek a problémák csak magyar sajátosságok volnának. Minden valamirevaló agrárpolitikai munkában, amely ezeket a kérdéseket taglalja, pontosan benne van ezeknek a problémáknak az analízise és benne van, hogy mennyi sok nehézséget okoz a mezőgazdasági munkásság szempontjából az, hogy télen az a munkás – ha akar, ha nem akar – nem képes annyit dolgozni, amennyit nyáron és ősszel. Itt van tehát a kérdés: van-e mód arra, hogy ezen segítsünk? Annak a módszernek, amelyet a háború előtt Olaszország oly kiválóan gyakorolt, az volt a lényege, hogy Olaszország télen fél- vagy egymillió munkását hajóra tette és kivitte Dél-Amerikába dolgozni és tavasszal visszahozta.

Nekünk nyilván nincs módunk ezt megtenni, nincs módunk így téli munkaalkalmat agrármunkáságunk számára biztosítani. Minden bizonnyal vannak azonban olyan eszközök, amelyeknek megfelelő kimunkálásával lehet csökkenteni a téli munkanélküliséget. Nagyon sokat beszélünk arról, hogy a magyar ipart decentralizálni kell, hogy meg kell szüntetni azt az egészségtelen települést, amely abban mutatkozik, hogy a magyar ipar túlnyomó részében a székesfővárosunk környékén van. Ez valóban beteg ügy, de egy hosszú fejlődés következménye, amely abban a részében, hogy ezeket a meglévő gyárakat áttelepítsük másfelé, szinte megoldhatatlan feladat. Ám van egy másik mód, az

például, hogy azokat a tőkéket, amelyek minden bizonnyal hamar jelentkezni fognak a magyar földbirtokreform végrehajtása során és amely tőkéket jelentős részükben ipari vállalatokba kívánnak átvezetni, olyan vállalkozások alapítására fordítsuk, amelyek a vidéken kiválóan alkalmasak arra, hogy azt a munkaerőtömeget, amely nyáron, tavasszal és ősszel a mezőgazdaságban foglalkozik, télen kiegészítő iparágakban foglalkoztassák. Nem egy olyan ipar van országunkban is, amelyet kampányipar néven ismernek. A kampányipar megfelelő telepítésével és megfelelő segélyezéssel, azt gondolom, sokat lehetne ebben a vonatkozásban a magyar mezőgazdasági munkásság sorsán segíteni.

Minden munkabérváltoztatásnál és talán a gazdaságok művelési rendszerében történő változásoknál is többet ér a magyar mezőgazdaság szempontjából egy művészet, ha azt teljességgel el tudja sajátítani az az ember, akit sorsa és hivatása a földdel való munkálkodáshoz köt: ezt úgy hívják, hogy az emberekkel való bánásmód művészete. Ha az emberekkel való bánás művészete fogja áthatni nem csupán a minimális bérek megállapítását, hanem a jövőben annak időnként szükséges megváltoztatását is, szilárdan hiszem, hogy a legkisebb gazdasági munkabérekéről szóló és a magyar országgyűlésen tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatnak valóra válása rengeteg redőt ki fog simítani az értékes mezőgazdasági munkásnépnek arcán és rengeteg könnyet le fog törölni szeméiről.